

Jan Cremer (1940-2024)

‘Hij schreef zoals hij schilderde, hij schilderde zoals hij schreef’

Jan Cremer werd op 20 april 1940 geboren in Enschede, dat hij op de eerste pagina van *Ik Jan Cremer* typeert als ‘een grote roetzwarte fabrieksstad aan de Duitse grens’. Hij was de zoon van een Hongaarse moeder die voor, tijdens en na de oorlog door haar buitenlandse afkomst telkens zat in de hoek waar de klappen vielen. Zijn vader, aanvankelijk smid, vervolgens vertegenwoordiger en later veel op reis als correspondent, overleed al in 1942.

Na de bevrijding werden de jonge Jan en zijn moeder uit hun huis gehaald vanwege (vermeende) sympathie met de nazi’s en gedurende 21 dagen opgesloten in ‘Kamp Scholten’. Na hun vrijlating bleek hun woning geplunderd.

Na de lagere school en een jaartje ULO vervulde Jan Cremer allerlei baantjes en volgde opleidingen beeldende kunst in Arnhem, Den Haag en Parijs. Vanaf april 1961 woonde hij twee jaar op Ibiza, waar hij een eerste expositie van zijn schilderijen had en begon te schrijven aan *Ik Jan Cremer*. Tussen 1964 en 1974 verbleef hij in New York, waar hij niet alleen schilderde en schreef, maar ook een film en een plaat maakte, acteerde, en werkte als fotograaf. Het jaar dat hij uit Nederland vertrok, was ook het jaar waarin hij het land op stelten had gezet met de uitgave van *Ik Jan Cremer*. Ook in de latere jaren zestig zorgde zijn activiteiten nog regelmatig voor hevige beroering in het landje dat inmiddels te klein voor hem was. Nadien woonde Cremer afwisselend in Europa (onder andere Duitsland en Zwitserland), Amerika en Canada.

‘De onverbidelijke bestseller’ stond er al bij voorbaat op het omslag toen in 1964 de eerste druk verscheen van *Ik Jan Cremer*. Samen met de stoer-uitdagende foto van de auteur op een motorfiets zette deze tekst al direct de toon. Hoofdpersoon en centraal thema van het boek is Cremer zelf. En voor Jan Cremer was vrijheid het hoogste goed: niemand vertelt hem wat en gezagsdragers zeker niet. Met de formulering aan het begin van de roman in het achterhoofd dat situaties en personen ‘uitsluitend voortkomen uit mijn verbeelding’ en het besef dat een van Cremers stijlkenmerken overdrijving is, biedt het boek een overzicht van het uitbundige (seks)leven van de auteur.

Jan Cremer in 1964 bij de uitreiking van een Gouden Boek vanwege het feit dat 150.000 exemplaren van Ik Jan Cremer waren verkocht. Foto: Jac. de Nijs/Anefo.

Ik Jan Cremer is, met instemming van de auteur, vaak getypeerd als een moderne schelmenroman. De specifieke kenmerken daarvan zijn ook inderdaad aanwezig: de avonturen van een underdog die iedereen te slim af is, de humoristische toon en de afkeer van het establishment. De provocerende manier waarop de auteur zich presenteerde, riep in het Nederland van de jaren zestig echter veel weerzin op: critici namen woorden als puberaal, fascistoïde en onzindelijk in de mond. De krant *Trouw* doopte Cremers uitgeverij De Bezige Bij om tot De Smerige Bij en kon prompt voor de rechter verschijnen. De morele verontwaardiging overstemde de ook niet malse kritiek op de stijl en constructie van het boek.

Misschien wel mede dankzij het rumoer en de kritiek groeide *Ik Jan Cremer* uit tot een bestseller die zijn weerga in de Nederlandse literatuur niet kent. In twee jaar werden er 185.000 exemplaren verkocht. In 2000 bracht De Bezige Bij de vijftigste druk van het boek uit. Cremer zelf deed er ook alles aan om het boek te promoten: hij zette eigen advertentiecampagnes op touw en zorgde ook in het buitenland voor rumoer toen daar de vertalingen verschenen. Engeland shockeerde hij door een Rolls-Royce te kopen die hij in roze liet overspuiten. Er ontstond een cultus rond het boek, met fanclubs en al. Jongeren die het in handen kregen, lasen het met rode oren op geheime plaatsen.

Ik Jan Cremer werd in 1966 gevolgd door *Ik Jan Cremer : Tweede boek* waarin de lijn van de voorganger werd doorgezet. Maar het succes en het rumoer werden al minder, al was er een rel toen juryleden van een literaire prijs het niet eens konden worden over toekenning van deze onderscheiding aan Cremer.

Made in USA, waarbij de 's' in de titel met een dollarteken geschreven is (uit 1969), doet verslag van Cremers avonturen in de Verenigde Staten. In de jaren zeventig verschenen onder de titels *Sneeuw* (1976), *Jan Cremer's Logboek* en *Het zwijgzame korps* (beide uit 1978) reisverhalen en reportages. In het logboek geeft hij zijn oordeel over andere schrijvers en kunstenaars.

In 1984 publiceerde Cremer onder de titel *De Hunnen* een roman in drie dikke delen (later in één band uitgebracht) die draait om het thema oorlog. Hierin worden de belevenissen van de schrijver en zijn moeder in Enschede in de oorlog in een breder kader geplaatst. Kern daarvan is het idee dat de Tweede Wereldoorlog zich niet onderscheidt van andere oorlogen. Opvattingen over goed en kwaad verschuiven, bezetters worden bevrijders en andersom. Onder redactie van Martin Bril en Hans Sleutelaar werd in 1993 een ingekorte en tot de autobiografische verhaallijn beperkte selectie uit *De Hunnen* op de markt gebracht onder de titel *Wolf*.

De Venus van Montparnasse (1999) en *De wilde horizon* (2003) zijn bundelingen van eerder in kranten en tijdschriften verschenen reportages en reisverhalen. Met *Verloren gedichten* (2004) manifesteerde Cremer zich voor het eerst als dichter. In hetzelfde jaar verscheen een cd-rom met volledige informatie in woord en beeld over zijn leven en werk (in de reeks *Een leven lang*), een jaar later gevolgd door een biografie: *Jan Cremer Documentaire*. Ter gelegenheid van zijn 65ste verjaardag verschenen in 2005 een bundeling van zijn brieven: *Brieven 1956-1996* en een boek over de auteur: *Jan Cremer-Documentaire*, samengesteld door Hans Dütting. Onder de titel *De Cremer tapes* verschenen in 2006 'voetnoten bij een schelmenroman': notities van Cremer door de jaren heen.

In 2008 verraste Cremer met een nieuw vervolg op zijn succes. *Ik Jan Cremer : Derde boek* beschrijft vooral zijn leven nadat hij zich, rijk geworden door het succes van zijn debuut, in Amerika had gevestigd. Onderdeel van dit boek is een verslag van zijn relatie met filmdiva Jayne Mansfield. Dit deel van het boek verscheen in 2018 afzonderlijk onder de titel *Jayne*.

In 2016 verscheen *Fernweh*, het eerste deel van de trilogie *Odysee*. Hierin reconstrueert hij, op basis van materiaal dat hij aantrof in de nalatenschap van zijn moeder en naspeuringen die hij naar aanleiding daarvan is gaan doen, het leven van zijn ouders. De relatie tussen de kleurrijke vader, die altijd op reis was en talrijke avonturen beleefde en de veertig jaar jongere uit Hongarije overgekomen vrouw bleek niet erg liefdevol. In Cremers eigen woorden: 'Ik zie het zo: mijn vader en moeder waren twee vulkanen die op

elkaar botsten en daar ben ik als een raket uit naar boven geschoten' (interview *Het Parool*, 15 oktober 2016).

Een jaar later volgde deel twee onder de titel *Sirenen*. Hierin blikt Cremer terug op zijn eind jaren zestig steeds weer eindigende en opnieuw beginnende relatie met mannequin en actrice Loesje Hamel. Cremers herinneringen, waarin schuldgevoelens overheersen, worden afgewisseld met brieven die de op jonge leeftijd overleden Loesje hem schreef en die hij veelal ongelezen had gelaten.

In 2019 volgde deel drie, *Canaille*, over de jaren dat hij een relatie had met de Vlaamse Perrine, een danseres van het New Yorks ballet, met wie hij over de hele wereld trekt en ook een dochter krijgt, maar die zich ontpopt als een op geld beluste vrouw die de ik-figuur ondanks alles toch lange tijd in haar greep houdt.

Ter gelegenheid van zijn tachtigste verjaardag verscheen in 2020 *Barbaar op Ibiza*, een luxueuze uitgave in cassette die Cremers verblijf op Ibiza begin jaren zestig documenteert aan de hand van zijn romans, schilderijen, brieven en notitieboeken. Later dat jaar kwam een boek over zijn jonge jaren uit, gedocumenteerd aan de hand van artikelen uit kranten en tijdschriften en foto's uit Cremers archief onder de titel *Storm : de jonge jaren*.

Eind 2021 verscheen *Jan Cremer, een leven als een komeet* waarin Rob Knijff verslag doet van de gesprekken die hij met de schrijver voerde tijdens een vierdaags verblijf op diens landgoed in Umbrië.

Op 19 juni 2024 meldde zijn uitgever De Bezige Bij dat Jan Cremer op 84-jarige leeftijd was overleden. Het persbericht ging vergezeld van een uitspraak van echtgenote Babette Cremer die zowel de schrijver als de schilder Cremer belichtte: 'Hij schreef zoals hij schilderde, hij schilderde zoals hij schreef.'